

6. Постанова Третього апеляційного адміністративного суду від 09 жовтня 2019 р. № 160/7887/18. URL:<http://reyestr.court.gov.ua/Review/84853385>.

7. Постанова Верховного Суду від 08 травня 2019 р. N 160/7887/18. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/81616942?q=%22160%2F7887%2F18%22>.

Фецик Н.М.

*адвокат, керівник Департаменту Адвокатського об'єднання «Партнери»,
член Комітету НААУ по наближенню системи адвокатури України
до європейських правових стандартів*

СВОБОДА СЛОВА АДВОКАТА В ЗАЛІ СУДУ І ПОЗА НИМ

В сучасному медіа світі адвокат в інтересах клієнта в межах допустимості адвокатської таємниці має використовувати всі допустимі методи та способи захисту його прав, в тому числі шляхом надання інтерв'ю, участі в прес-конференціях, опублікування письмових матеріалів в ЗМІ, Інтернет-блогах, соціальних мережах тощо.

Водночас така активність адвоката не завжди є приємна і допустима для опонентів, представників правоохоронної системи і суду. В практиці автора має місце випадок розцінки публікацій в соціальній мережі представниками храму правосуддя в якості тиску на судову гілку влади, що, на думку суду, має тягнути кримінальну відповідальність захисника.

Так, до Вищої ради правосуддя та Генеральної прокуратури України звернулася колегія суддів Костянтинівського міськрайонного суду Донецької області з повідомлення про втручання у їхню діяльність щодо здійснення правосуддя з проханням вжити передбачених законом заходів реагування. Підставою такого тиску судді вважають, ту обставину, що адвокат Ф., яка здійснює захист А., на своїй сторінці у соціальній мережі Facebook розмістила інформацію щодо упередженості та непрофесійності суддів з метою формування негативної суспільної думки та схвалення суду до вчинення певних процесуальних дій і ухвалення певних судових рішень [1].

Правоохоронцями безумовно виконуючи вимоги ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України відомості за повідомленням суддів внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого частиною першою статті 376 Кримінального кодексу України.

Вища рада правосуддя, проаналізувавши матеріали перевірки не вбачила наявності у діях адвоката ознак втручання в діяльність суддів щодо

здійснення правосуддя, оскільки інформація, яка розміщена у соціальній мережі Facebook від її імені є відображенням точки зору автора.

Європейський суд з прав людини також неодноразово розглядав подібні справи та стоїть на підтримці захисників. Адже, статтею 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [4] передбачено, що кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Гарантії вказаної статті Конвенції поширюються і на висловлення поглядів чи критики, озвучення певних припущень.

У рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Українська Прес-Група» проти України» від 29 березня 2005 року [7] висловлена позиція, що при дотриманні умов § 2 статті 10 Конвенції право вільно передавати інформацію поширюється не лише на «інформацію» та «ідеї», які сприймаються сприятливо або вважаються необразливими чи нейтральними, а й такі, які ображають, шокують чи викликають стурбованість. Такі є вимоги плюралізму, толерантності і лібералізму, без яких немає «демократичного суспільства».

В рішенні Шкицький та Водорацька проти Росії Суд вказав, що адвокат може коментувати дії судді поза залом суду, щоб привернути увагу громадськості до потенційних недоліків судової системи (в світлі статті 10 Конвенції) [3]. Хоча суд і погодився з урядом та констатував законність втручання в свободу вираження поглядів, що було спрямоване на підтримання авторитету судової влади. Але високі судді мали сумніви щодо іншого критерію правомірного обмеження – «необхідності у демократичному суспільстві». ЄСПЛ зауважив, що припинення статусу в таких випадках є непропорційним втручанням у право, гарантоване Конвенцією. Оскільки в цій справі ні адвокатська палата, ні суди не оцінили адекватності позбавлення адвоката права на здійснення адвокатської діяльності, а також не назвали жодної причини, яка б виправдала таке рішення, ЄСПЛ констатував факт порушення ст. 10 Конвенції.

Велика Палата ЄСПЛ у рішенні Моріс проти Франції [5] визнала, що пан Моріс висловив оціночні судження, які містили необхідну фактичну базу про слідчих суддів, які були відсторонені від розгляду справи про смерть особи, у зв'язку із зауваженнями, які він зробив у пресі. Його зауваження не вийшли за межі права, гарантованого статтею 10, і вони становили предмет суспільного інтересу, а саме – функціонування судової системи та розгляд конкретної справи. Тим не менш, Велика Палата наголосила, що адвокати не можуть прирівнюватись до журналістів, оскільки вони є не зовнішніми свідками, які мають на меті інформування суспільства, а є прямо залученими до функціонування судової системи та захисту сторони. Окрім цього, Велика Палата встановила, що важливе

значення має надаватися контексту справи, водночас, відзначаючи, що необхідно підтримувати авторитет судової влади та забезпечувати взаємну повагу суддів та адвокатів.

У рішенні в справі Чеферин проти Словенії [8] національним судом визнано висловлення адвокатом образливими оціночними судженнями, що стосуються професійної кваліфікації експертів, які, крім того, були виголошені адвокатом з багаторічною практикою представництва в суді під час процесу. У своїх поясненнях заявник розкритикував роботу експертів та прокурора, що було розцінено як неповага до суду. Зокрема, пан Чеферин під час судового засідання у своєму виступі використав в оцінці експертів такі фрази, як: «свідчення, позбавлені будь-якого сенсу» (senseless talking), «професійно слабкі» (professional weakness), «вигадані конструкції» (mental constructs), вказуючи, що «психіатр використав психологічні методи, які абсолютно не мають обґрунтування» та «психолог застосував застарілі методи з кам'яного віку психології й антинаукові психодинамічні концепції»; щодо прокурора в апеляції: «для прокурора є прийнятним приховувати шокуючі докази, які можуть звільнити відповідача від відповідальності», а також назвав весь судовий процес фарсом. Заявник був оштрафований, і вже в апеляції вказував, що не мав наміру комусь завдати шкоди. Він лише хотів звернути увагу на неприйнятність висновків експертів, які могли посприяти потенційному ув'язненню його клієнтів на 30 років.

Водночас, ЄСПЛ в даній справі, як і в попередній, визнав, що дане обмеження свободи слова було передбачене законом, оскільки вчинені заходи були передбачені Кримінальним кодексом, мало легітимну мету підтримувати авторитет судової влади та захищати права та репутацію учасників процесу. Проте не були дотримані критерії необхідності в демократичному суспільстві. Національні суди не визначили відповідних та достатніх підстав для обґрунтування втручання в свободу слова. Також не було виявлено правильного балансу між, з одного боку, захистом авторитету судової влади та репутації інших учасників процесу, а з іншого, – необхідністю захисту права на свободу вираження заявника. Європейський суд у своєму рішенні вказав, що більшість суджень були висловлені усно під час процесу, при цьому немає жодних ознак, що відображали б реакцію суддів на критику заявника, наприклад, перервати промову заявника і зробити зауваження. А також, пану Чеферину не було надано жодної можливості пояснити чи захистити свою позицію перед тим, як йому були призначені штрафи. Зважаючи на це, Суд наголошує на обов'язку суду вести процес у такий спосіб, щоби забезпечити його справедливість абсолютно для всіх, а не лише щоб перевіряти окремі процедури та оцінювати пояснення сторін в суді.

Тому, кожен адвокат має сам обирати свою позицію та тактику щодо захисту прав свого клієнта. Але потрібно чітко усвідомлювати можливі варіанти та перспективи кожного сказаного слова, як в залі суду, так і поза ним, і навіть в соціальних мережах.

Список використаної літератури:

1. ВРП ухвалила звернутися до Верховної Ради України стосовно вжиття заходів щодо недопущення народними депутатами України дій, що можуть бути розцінені як втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя. URL: <http://www.vru.gov.ua/news/2867> (дата звернення 06.11.2019).

2. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». База даних «Законодавство України» / ВР України/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>. (дата звернення 05.11.2019).

3. Коли адвокат критикує та ображає суддів: ЄСПЛ підтвердив межу адекватного покарання. URL: <https://www.echr.com.ua/koli-advokat-kritikuye-ta-obrazhaye-suddiv-yespl-pidтверdiv-mezhu-adekvatnogo-pokarannya/> (дата звернення 05.11.2019).

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод {Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97} База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення 05.11.2019).

5. Моріс проти Франції [ВП] (Morice v. France). Рішення Європейського суду з прав людини від 23 квітня 2015 року р. URL: <https://cedem.org.ua/library/rishennya-velykoyi-palaty-yespl-u-spravi-moris-proti-frantsiyi/> (дата звернення 05.11.2019).

6. Суд над «айдаровцями»: потерпевший уже не мент, а судьи «сдали» адвоката в прокуратуру. URL: https://www.konstantinovka.com.ua/newspaper/iz-zala-suda/sud-nad-aidarovcami-poterpevsii-uze-ne-ment-sudi-sdali-advokata-v-fbclid=IwAR2Z3m0DsG6URLjatHz5nZiGymTFBB2KFOgsj6ZPIMOTIEyMnbZ5X_CuhQ8 (дата звернення 05.11.2019).

7. Українська Прес-Група» проти України Рішення Європейського суду з прав людини від 29 березня 2005 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_382 (дата звернення 05.11.2019).

8. Чеферин проти Словенії: критика адвокатами експертів в суді. Рішення Європейського суду з прав людини від 16 січня 2018 р. URL: <https://cedem.org.ua/library/cheferyn-proti-sloveniyi-krytyka-advokatamy-ekspertiv-v-sudi/> (дата звернення 06.11.2019).